

kteřou se *dostává dialog do humoristicko-komické koleje*. Strýci Kostarovičovi jest jen úvodem k tomu, že zůstal chud..., aby mu nic nevadilo na příštím útěku. Aleš to hned pochopí a řekne: Vadí všecko *vyjma peněženky*... Takovou tedy přímo pyramidální intuicí provedl mou patologickou diagnosu p. Rutte!

Po tom, co jsem zde vyložil z geneze Dítěte, z jeho koncepce i komposice, mám snad právo prohlásiti, že všechny dohady, které spojují mou hru na příklad s Morálkou paní Dulské od Gabriely Zapolské nebo s Vildracovým Auclairém a svádějí ji na jejich vliv, jsou úplně bezpodstatné. Morálku paní Dulské neznám vůbec než názvem; neviděl jsem jí, ani nečetl. A rovněž neznal jsem v době, kdy jsem pracoval na Dítěti, Vildraca. *Má hra jest něco tolo genere různého a smím to říci i svého*. Že jsou matky, které si najímají pěkné služky, aby jejich synové nemusili běhati za nevěstkami, pro to poznání nemusil jsem chodit k pí Zapolské; to ví dnes každý dospělejší hoch.

Mohl bych udělat tečku nebo tři tečky, aby se čtenář sám zamyslel nad morálkou fabule. Ale mám ještě v péře rys, který dokreslí obraz.

Ctihodný kritik Národní politiky pohoršoval se mravnostně nad ovzduším mé hry, kde se to hemží porody, potraty, pubertou, anděličkářkami a porodními babami, výrazy, které jistě dnešní mladý návštěvník divadla slyší po prvé až se scény v mé hře..., o něž předtím v životě — ó Nerudova Pannopanno! — jistě ani nezavádil. Bon. A týž pán uvedl na konci svého referátu jako něco podivného a nepřístojného, že prý i členové rodiny klepají, když vcházejí do kuchyně. Pan Engelmüller se částečně mylí. Ne všichni členové rodiny klepají na dvěře, pouze její *mužští* členové; pí Kostarovičová vchází bez zaklepání, protože jde žena k ženě. Ale vstupuje-li slušný muž, byť i člen rodiny, do kuchyně, kde jest služka, *vždycky* klepe. Jakkpak kdyby se náhodou převlékala, střídala bluzku? Měnila punčochy?

Ano, Tartuffové, ale nemusím jich chytat a vléci je před zrcadlo.

Nastavují si je sami touž rukou, kterou chtějí urážet a pomlouvat mne.

V posledním Lumíru uveřejňuje V. Dyk článek, k němuž zneužil titulu básnického arcidíla Mickiewiczova „Tryzny“. Nemohl by nikdo účinněji zkarikovati dnešního Viktora Dyka, než to učinil sám, vyvolávaje neprozřetelně srovnání s básnickým dílem polským. Chceš-li hodně názorně vidět, co je velký a co malý básník, co výstředný a co nízký duch, zastav se a uvažuj chvíli. Tam básník zcela neosobní a nadosobní, trpící Golgatou, na niž je vlečen jeho národ, rdoušený v nejlepších svých synech katany nepřátelskými a volající vrahy před boží soud, zde politický straník, monoman jediného politického programu, jediné myšlenky velmi vyseptalé, padělá veliké gesto, spílá, pomlouvá, klevetí a naposledy zrádčuje a div nepolicajťí.

Dykova „Tryzna“ chce býti slavena za zavražděného ministra Rašina, ale jest to tryzna *nedůstojná* zvěčnělého politika, který, suď o jeho díle kdo chceš jak chceš, nepostrádal rysů velikosti a hlavně ne rysů střízlivé věčnosti a opravdovosti. Upřímní jeho přátelé a ctitelé měli by ji sami první odmítnouti: jest nerašínovská od hlavy do paty. „Tryzna“ Dykova jest samo hysterické histrionství, nepříjemná theatralistika, která shledává domnělé spoluvinníky smrti Rašinovy s ošklivou průhlednou tendencí v řadě — osobních a literárních odpůrců V. Dykových. Tomu se říká u všech vzdělaných národů loviti v kalných vodách a pokládá se všude právem za řemeslo méně než nečisté. Vytloukati *takto* z žalostné události veřejné kapitál pro svůj soukromý krámeček, přihrávati se *takto* na velikém požáru

veřejném, jest frivolnost a cynismus svědomí velmi otrlého.

Poněvadž atentát na dra Rašína byl spáchán polointeligentem, dochází V. Dyk k názoru, že na vraždě Rašínově má vinu nebo spoluvinu — literatura. A hlavně — literatura dramatická. V. Dyk shledal v sobě nesoudnost a nestoudnost, že mohl napsati větu, jež následuje, a nezardíti se studem za její hrubou, v oči bijící lež. „Vezměme naše divadlo: od převratu, zdá se, je *jediným* programem divadelním u nás *rozklad státní autority, porušování kázně, výchova k deserci a vraždě*.“ A jako doklad své lživé denunce uvádí Lomův Přebvat, scénu, kde proti střízlivému politikovi tradičních rakouských method postavil básník idealistického Adama, který chce stvořiti v Čechách něco nového a slunečně jasného a patrně také sociálně spravedlivějšího, než by bylo pokračování v „právní kontinuitě“ Rakouska. Třeba si uvědomiti, že tento Adam není v představě autorově nic jiného než prototyp osobnosti Masarykovy, aby ti vynikla jasně úplná nepřičetnost obžaloby Dykovy. Bylo by zbytečně mařiti čas rozborem lží a klevet Dykových, kdyby se v nich neprojevila mstivá a trestající ironie, mrskající Dyka bičem vlastní rukou spleteným.

Třeba totiž věděti, že tento člověk, který dnes s důmyslem špatného detektiva — špatného proto, že zaslepeného mstivostí soukromou — lapá a udává domnělé mravní strůjce atentátu Rašínova, *oslavoval kdysi sám politickou vraždu*. Třeba totiž věděti, že V. Dyk r. 1905 uveřejnil román Konec Hackenschmidův, v němž postavil proti sobě typického romantika a anarchistu Hackenschmida, kresleného zřejmě, jak bylo již tehdy podotčeno, podle Falka z Przybyszewského románové trilogie Homo sapiens, a střízlivého pozitivistu politického dra Hilaria. V tmavém tunelu navarovském ranou z revolveru odpraví jednoho dne Hackenschmid svého soupeře, když se s ním náhodou setká; a má za to ovšem všechny sympatie Dykovy a romantickou gloriolu hrdiny. A aby byla ironie dokonalá, jaký politický typus představuje v románu Dykově dr Hilarius? Řekl jsem již, proč bouří Hilarius žluč romantického anarchistu Hackenschmida

a jeho tvůrce Dyka: je to prototyp střízlivého, suchého pozitivismu, politický matematik, duše bezohledně věčná a šedivě důsledná, které jest ještě jeho mistr a učitel Masaryk romantikem — *tedy někdo velmi blízký politickému typu Rašínovu!*

Ano, taková je mstná ironie, bičující politické histriony a žonglery hrající si nedomyšlenými myšlenkami — jako je Viktor Dyk!

On, včera anarchista a titán, který obléval romantickým bengálem atentát a vyvyšoval jej na heroism, dnes cosi jako krátkozraký policajt, který by chtěl podvázat žíly a tepny každé volné myšlenky literární, poněvadž jí může býti zneužito politickými nedospělci a nezletilci! Typický reakcionář, který div že nedeneduncuje nadřizeným úřadům dobrého Loma jako nebezpečného buřiče...

Osvědčuje se na Dykovi stará politická zkušenost: v mládí anarchista a zbojník — k stáru byrokrat a reakcionář, který nezná jiné moudrosti než denuncovati nové nepohodlné myšlenky a spílati jejich nositelům.

Jest to podívaná pro bohy.

Bylo by k usmání směšné toto „zmoudření Dona Quijota“, kdyby podívaná na ně nebyla tak lidsky pokořující.

* * *

Tragickou vinu dnešního českého spisovatelstva vidí V. Dyk v tom, že se opoždují za dobou, že opustili stanovisko, které zaujali svým květnovým projevem r. 1917, že nejsou „bojovníky za ideál“, že nemají v sobě „sílu a nadšení z r. 1917“.

Třeba si posvítiti trochu na toto tvrzení, aby vynikla jeho planost a dutost.

Co byl májový protest českého spisovatelstva z r. 1917? Proti komu byl namířen? Proti politickým odborníkům, proti bázlivému a střízlivému *českému měštlákov*i, který počítal se skutečností a nechtěl opustiti její půdu; který chtěl jíti do Vídně a smlouvat se starou methodou drobečkové nebo etapové poli-

164 tiky české, jak ji stvořili Rieger a po něm jeho nástupce Kramář, *vůdcové českého měšťáctví*, o částečné ústupky, jež byla ochotna přiznati národu vlada rakouská. Český spisovatel předešel tehdy opravdu svou dobu, viděl dále než průměrný český politik, když mu zabraňoval ve vyjednávání a smlouvání se s Vídní.

A proč předešel svou dobu?

Poněvadž obzor jeho byl větší, intelektuální pohled silnější, mravní odvaha mocnější než průměrného českého měšťáka. Protože se postavil *na stanovisko svělovosti*, kde český měšťák stál na stanovisku lokální obmezenosti, uzavřený do mezí starého Rakouska nebo ústředních mocností, sevřený jejich soudem a hodnocením situace.

Dnes chtítí vraceti spisovatele českého na stanovisko května r. 1917 jest však *stejná reakce*, jako bylo počínání těch opatrných chytráků, kteří v květnu r. 1917 odkazovali české spisovatele na stanovisko předválečné, vzdálené od stanoviska máje r. 1917 také jen o několik málo let... A této pošetilosti dopouští se dnes Viktor Dyk.

Co jsme chtěli v květnu 1917?

Samostatný stát český, poněvadž bez něho nedal se mysliti plný čestný život národní. Nikomu z nás nebyl to však cíl konečný, nýbrž jen *prostředek* k životu plnému. Nyní, kdy jsme státu dosáhli, stojíme před otázkou, která byla implicity zavinita v našem požadavku státní samostatnosti a tvořila jeho žhavé jádro: *jaký má a musí býti tento samostatný stát český*, aby nebyl účelem sám sobě, a tedy planou zvetšelou formou, nýbrž aby byl nástrojem lásky a spravedlnosti, cestou k pravému bratrství nás všech? Cestou k uskutečnění toho, co jest a bylo vždycky drahé pravé české duši jako její spása?

Nepodceňuji samostatného státu. Cení si ho jako veliké vy-možnosti, která je mně drahá. Ale nevidím v něm konečného účelu lidského snažení. Může býti po případě velmi málo, když nás spoutá a přinutí, abychom vyvíjeli všechny své síly jen na jeho záchranu a udržení. Měřím jeho hodnotu jako všeho pod sluncem tím, co přináší, co znamená *pro osvobození lidské duše*,

165 *pro spásu lidské duše*. Může se státi po případě i nástrojem duševražděným, když bude ujařmovati lidskou myšlenku nebo překážeti našemu dílu lásky a tvorby. Stát v pojetí Dykové nebyl by dalek tohoto herodesovství a musil by býti co nejdříve buď odstraněn nebo zreformován.

Chce-li nutiti dnes Viktor Dyk českého spisovatele, aby jen a jen hájil českého státu, chce-li jej obmezovati na tuto trpnou, netvořivou úlohu, *reakcionáři*, poněvadž klade výše formu než obsah, schema než život.

Pan Dyk napsal dnes žalostnou nehoráznost, že úlohy začínají se převraceti: prý politikové odborní, politikové ze řemesla předcházejí již již české spisovatele, kteří se za nimi pozdí.

Myslím, že dávno nebyl pronesen soud tak krátkozraký a povrchní.

Čeští politikové — to vidí a ví každé dítě — učí se dnes opravdu pracně a v potu tváří *politickým formám západním*; učí se je aplikovati na český život. Vyčerpávají se úplně činností konservativnou: jak zachovati tento stát a přizpůsobiti jej západním útvarům politickým. Činnost jejich jest *úplně formalistní*. Nevytýkám jim toho; musí tomu snad tak býti, alespoň *pro začátek* a do určitého stupně. Ale viděti v tom nějaké zvláštní zásluhy, nějakou tvořivost může jen duch omezený. Vždyť tito lidé pracují zároveň pro sebe, pro stabilisaci svých úkonů a úradů, pro hospodářské zájmy svoje a svých skupin a tříd, puzeni pudem sobectví zcela jasného a jednosmyslného! Prospěch národního celku spojili a sepjali co nejtěsněji se svým prospěchem osobním i třídním, se svými zájmy soukromými i veřejnými a hromadnými!

Spisovatel naproti tomu musí míti cíl vyšší, cíl mnohem méně zjištný, mnohem více odosobený; ne jen záporný: zachovávatí stát a hájiti ho, nýbrž především kladný: *naplňovali jej stále živým obsahem, vlévati do něho život, stále nový, tvořivý, vroucí a kypící*. Slovem: proměňovati stát politický ve stát vyšší, jehož by stát politický byl jen vnějším znamením a obalem: *ve stát kulturelně a sociálně duchový*. V pravé společenství duší,

166 v skutečnou obec boží, v opravdové bratrství všeho živoucího!

K tomu nestačí pouhý nacionalism měšťáckého nebo lépe maloměšťáckého typu, jak jej vyznává Viktor Dyk a jak by jej chtěl do nekonečna propagovati českým spisovatelem setrvačné známky. Tento Dykův nacionalism byl vpravdě předstížen již dávno všemi našimi význačnějšími buditeli, Kollárem jako Havlíčkem, Tyršem jako Masarykem. Ti již rozšířili češství tak, že objalo na chvíli lidství a pokrylo se s ním! Český nacionalism — s hrdostí to vyznávám jako *český internacionalista, jímž jsem* — byl vždycky nekonečně lepší než nacionalism německý, ano lepší i než nacionalism francouzský. Tento obojí nacionalism byl založen na kultu rasy a krve, kdežto český nacionalism často byl službou duše a hledáním cest k ní. Ale dnes jest třeba jíti tímto směrem dále a provésti *synthesu nacionalismu a internacionalismu* nebo, což jest totéž, stvořiti *český internacionalism*, který by nebyl pouhá kopie internacionalismu západoevropského, nýbrž měl svůj tvůrčí charakter a smysl, mimo jiné i smysl sociální.

Býti národem státním, národem, který má býti osou, na niž by se ústředili národové ostatní, menšinové, ve státě, předpokládá *tvůrčivé vůdcovství duchovní*; toho jest nám nejprve a především třeba v našem mladém státě. K němu je povolán český spisovatel, a ne k přemilání nacionalismu v jeho starších zkamenělých úzkých formách, které jsou zároveň vykořisťováním národa pro vládnoucí třídu buržoasní i obmezováním jeho na třídy majetkové.

Povinnost českého básníka a umělce k českému státu jest jako všecky velké věci nesmírně prostá; jest táž jako povinnost tvořivého českého vědce: *řici pravdu* — nic víc, ale i nic míň než *celou pravdu* —, jak se jí dobral úsilím celé své bytosti ve své tvorbě. Tuto pravdu musí hledat český básník právě jako český vědec neosobně, to jest s osobním sebezapřením, objektivisticky, methodicky, v pevném řádu a v tuhé kázni: jinak nenalezl by vůbec pravdy, nýbrž jen klam a mam více méně podobný pravdě. Básník jako vědec pracuje ve své duchovní laboratoři s čistým srdcem i čistou duší s celou oddaností i pokorou před

167 velikým svatým dějem, jímž jest hledání i nalézání pravdy, ať básnické, ať vědecké, a vrhá ji jako onen kapitán z Vignyho básně „Láhev v moři“ do rozbouřených vln okeánu, svěřuje její osud bohu Myšlenky. *Le vrai Dieu, le Dieu fort est le Dieu des idées*. Nic dál se nestará o její osudy; zejména nic o to, je-li *dnešnimu* státu příjemná nebo nepříjemná. „Vrhněme dílo do moře, do moře zástupů: Bůh se ho ujme prstem svým a dovede je do přístavu.“

Neboť *dnešní* stát jest zde proto, aby ustoupil státu zítřejšímu, státu lepšímu; a dnešní pojetí jeho má cenu jen potud, pokud usnadňuje jeho pojetí dokonalejší; pokud bude překonáván a nahražován formou zralejší i vyspělejší. Nestane se to ovšem samo sebou, nýbrž myšlenkovou tvorbou — myšlenkovým úsilím nových a nových myslitelů; pravdami dnešku nepříjemnými nebo po případě i nebezpečnými.

Jen uvědomiti si to plně jest již vykonati pro pravý příští stát víc než střežiti a hájiti trpně jeho dnešní nedokonalý útvar. Chce-li p. Dyk odsouditi českého spisovatele k této úloze psovsky věrné — k té úloze, již velký Adam nazval ve své velebásni, jejíž název vzal nadarmo p. Dyk ve svém žalostném říkání v Lumíru, ctí snad pro zvíře, avšak hanbou pro člověka —, vede si tak moudře a čestně, jako by ho spoutal na nohou i na rukou a řekl mu pak: „Lítej!“ nebo — což jest totéž — „Piš!“